

Ворон

Іван Бунін

Іван Бунін

Ворон

Переклад Олександра Грязнова

Мій батько був схожий на ворона. Це спало мені на думку, коли я був ще хлопчиком; одного разу побачив у "Ниві" малюнок – якусь скелю і на ній Наполеон з його білим черевцем і лосинами, в чорних коротких чобітках, і раптом засміявся від радості, згадавши картинки в "Полярних мандрівках" Богданова, — таким схожим на пінгвіна здався мені Наполеон, а потім сумно подумав: а тато схожий на ворона...

Батько займав у нашому губернському місті дуже помітний службовий пост, і це ще більше зіпсувало його; думаю, що навіть в тому чиновницькому товаристві, до якого він належав, не було людини більш важкої, більш похмурої, мовчазної, холодно жорсткої в повільних словах і вчинках. Невисокий, дебелий, трохи сутулий, надто чорноволосий, темний з довгим бритим обличчям, носатий, він дійсно був справжнім вороном – особливо коли бував у чорному фракі на благодійних вечорах нашої губернаторші, сутуло і міцно стояв біля якогось кіоску у вигляді російської хатинки, повертав свою велику воронячу голову, скося поглядаючи блискучими воронячими очима на танцюючих, на усіх, хто підходив до кіоску, як і на ту боярину, яка з чарівною посмішкою подавала з кіоску плоскі фужери жовтого дешевого шампанського повною рукою у діамантах, — високу даму в парчі і кокошнику з носом настільки рожево-білим від пудри, що він здавався штучним.

Батько був давно вдівцем, нас, дітей, було в нього лиш двоє, — я та маленька сестра моя Ліля, — і холодно, пусто блищала своїми великими, дзеркально-чистими кімнатами наша простора казенна квартира на другому поверсі одного з казенних будинків, що виходили фасадами на бульвар у тополях поміж собором і головною вулицею. На щастя, я більш, ніж півроку, жив у Москві, навчався у Катковському ліцею, приїжджав додому лише на Різдво та літні канікули. Того року, одначе, мене зустріло дома дещо зовсім несподіване.

Весною того року я закінчив ліцей і, приїхавши з Москви, був просто вражений: ніби сонце засяяло раптом в нашій перше такій мертвій квартирі, — її всю осяяла присутність тої юної, легконогої, що тільки-но змінила няньку восьмилітньої Лілі, довгу, плоску стару, схожу на середньовічну статую якоїсь святої. Бідна дівчина, дочка одного з дрібних підлеглих мого батька, була вона в ті дні безмірно щаслива тим, що так добре влаштувалась відразу після гімназії, а потім і моїм приїздом, появою в домі ровесника. Та яка ж вона була боязка, як ніяковіла перед батьком, за нашими поважними обідами, кожную хвилину з тривогою слідкуючи за чорноокою, теж мовчазною, але різкою не

тільки в кожному своєму русі, а навіть і в мовчанні Лілею, яка ніби постійно чекала чогось і все якось зухвало крутила своєю чорною голівкою!

Батько за обідами став невпізнаним: не кидав тяжких поглядів на старика Гурія, який у в'язаних рукавичках підносив йому страви, постійно щось говорив, — повільно, та говорив, — звертаючись, звичайно, тільки до неї, церемонно називаючи її "люб'язна Олена Миколаївна", — навіть намагався жартувати, посміхатися. А вона так ніяковіла, що відповідала лиш безпорадною посмішкою, плямисто червоніла тонким і ніжним обличчям — обличчям білявої дівчини в легкій білій блузці з темними від гарячого юного поту пахвами, під якою ледь позначалися маленькі груди. На мене вона за обідом і очей підняти не сміла: тут я був для неї ще страшнішим за батька. Та чим більше намагалася вона не бачити мене, тим холодніше косився в мій бік батько: не тільки він, але і я розумів, відчував, що за цими болісними намаганнями не бачити мене, а слухати батька і слідкувати за злою, непосидючою, хоч і мовчазною Лілею, був схований зовсім інший страх, — радісний страх нашого спільного щастя бути поруч один одного. Вечорами батько завжди пив чай, не відриваючись від своїх занять, і раніше йому подавали його велику чашку з золотими краями на письмовий стіл в кабінеті: тепер він пив чай з нами, в їдальні, і за самоваром сиділа вона — Ліля в цей час вже спала. Він виходив з кабінету в довгій широкій тужурці на червоній підкладці, всідався в своє крісло і протягував їй свою чашку. Вона наливала її до країв, як він любив, передавала йому тремтячою рукою, наливала мені і собі і, опустивши вії, займалась яким-небудь рукоділлям, а він не поспішаючи говорив — дещо дуже дивне:

— Білявим, люб'язна Олено Миколаївно, личить або чорне, або яскраво-червоне... От би дуже личила вашому обличчю сукня з чорного атласу з стоячим, зубчатим коміром а ля Марія Стюарт, унизаним дрібними діамантами... або середньовічна сукня з яскраво-червоного оксамиту з невеликим декольте і рубіновим хрестиком... Шубка з темно-синього ліонського оксамиту і венеційський берет вам би личили теж... Все це, звичайно, мрії, — говорив він з усмішкою. — Ваш батько отримує у нас всього сімдесят п'ять карбованців щомісяця, а дітей у нього, крім вас, ще п'ять душ малечі, — отже, вам скоріше за все доведеться життя прожити в бідності. Але ж яка біда помріяти? Мрії оживляють, дають сили, надії. А потім, хіба не буває так, що декотрі мрії раптом збуваються? Зрідка, зрозуміло, дуже зрідка, а збуваються... Адже виграв недавно по лотерейному квитку кухар на вокзалі у Курську двісті тисяч, — простий кухар!

Вона намагалась робити вигляд, що сприймає все це за милі жарти, примушувала себе поглядати на нього, посміхатися, а я, ніби і не чуючи нічого, розкладав пасьянс "Наполеон". Він же одного разу пішов ще далі, — раптом промовив, кивнувши в мій бік: — Ось цей молодий чоловік, певне, теж мріє: мовляв, помре через деякий час батечко і будуть в нього кури не клювати золота! А кури і справді не будуть клювати, бо клювати буде нічого. У батечка, ясна річ, дещо є, — наприклад, маєточок у тисячу десятин чорнозему в Самарській губернії, — тільки навряд воно синопку дістанеться, не дуже-то він батечка своєю любов'ю дарує і, наскільки розумію, вийде з нього першорядний марнотратник...

Була ця остання розмова ввечері під Петрів день, — дуже для мене пам'ятний. Вранці того дня батько поїхав у собор, із собору — на сніданок до іменинника — губернатора. Він і без того ніколи не снідав у будні вдома, так що і в той день ми снідали втрьох, і під кінець сніданку Ліля, коли подали замість її улюбленого печива вишневий кисіль, стала з вереском кричати на Гурія, стукаючи кулачками об стіл, скинула на підлогу тарілку, затрясла головою і захлинулась від злих ридань. Ми сяк-так дотягнули її до дитячої кімнати, — вона брикалася і кусала нам руки, — вмолили її заспокоїтись, пообіцявши жорстоко покарати кухаря, і вона нарешті стихла й заснула. Скільки трепетної ніжності було для нас навіть у цьому — у спільних зусиллях тягнути її, постійно доторкаючись до рук один одного! Надворі шумів дощ, присмерк кімнати іноді освітлювала блискавка і скло вікон здригалось від грому.

— Це на неї так гроза подіяла, — радісно сказала вона пошепки, коли ми вийшли в коридор, і раптом насторожилась: — О, десь пожежа!

Ми пробігли у їдальню, відчинили вікно — повз нас, вздовж бульвару, з грюканням мчала пожежна команда. На тополі лилася швидка злива, — гроза вже пройшла, ніби злива залила її, — у грюканні довгих пожежних візків з мідними касками пожежних, зі шлангами і драбинами, в брязканні піддужних дзвоників над гривами чорних битюгів, що з тріском підків мчали ці візки бруком, ніжно, диявольськи грайливо, попереджуючи, співав ріжок сурмача... Потім часто, часто забили на сполох на дзвіниці Івана Воїна на Лавах... — Ми поруч, близько один до одного, стояли край вікна, в яке свіжо пахло водою і міським мокрим пилом, і, здавалось, тільки пильно дивились і слухали з хвилюванням. Потім промайнув останній візок з якимось величезним червоним баком на ньому; серце у мене забилося сильніше, чоло стягнуло, — благально дивлячись на її шоку, я взяв її руку, що безсило висіла вздовж стегна, і вона почала бліднути, розімкнула губи, підняла зітханням груди і теж ніби благально повернула до мене світлі, повні сліз очі, а я охопив її плечі і вперше в житті зомлів у ніжному холоді дівочих губ... Не було після того жодного дня без наших щогодинних, нібито випадкових зустрічей то у вітальні, то в залі, то в коридорі, навіть в кабінеті батька, що приїжджав додому тільки ввечері, — цих коротких зустрічей і відчайдушно довгих, ненаситних і вже нестерпних у своїй нерозв'язності поцілунків. І батько, щось відчуваючи, знову перестав виходити до вечірнього чаю в їдальню, став знову мовчазним і похмурим. Та ми вже не звертали на нього уваги, і вона стала спокійніша і серйозніша за обідами.

На початку липня Ліля захворіла, об'ївшись малиною, лежала, повільно одужуючи, в своїй кімнаті і все малювала кольоровими олівцями на великих листках паперу, пришпилених до дошки, якісь казкові міста, а вона вимушено не відходила від її ліжка, сиділа і вишивала собі українську сорочечку, — відійти було не можна: Ліля щохвилини що-небудь вимагала. А я гинув у порожньому тихому домі від невідступного, болісного бажання бачити, цілувати і пригортати її до себе, сидів у кабінеті батька, беручи будь-що з його бібліотечних шаф і намагаючись читати. Так сидів я і того разу, вже надвечір. І ось раптом почулись її легкі і швидкі кроки. Я кинув книгу і схопився:

— Що, заснула?

Вона махнула рукою:

— Де там! Ти ж знаєш - вона дві доби може не спати і їй нічого, як усім божевільним! Прогнала мене шукати у батька якісь жовті і оранжеві олівці...

І, заплакавши, підійшла і зронила мені на груди голову.

— Боже мій, коли ж це закінчиться! Скажи, нарешті, йому, що ти любиш мене, що все одно ніщо в світі не розлучить нас!

І, піднявши мокре від сліз обличчя, поривчасто обняла мене, задихнувшись у поцілунку. Я притиснув її всю до себе, потягнув до дивану, — чи міг я що-небудь усвідомлювати, пам'ятати в таку хвилину? Та на порозі кабінету вже чулося легке покашлювання: я глянув через її плече - батько стояв і дивився на нас. Потім повернувся і, згорбившись, пішов.

Обідати ніхто з нас не вийшов. Ввечері до мене постукав Гурій: "Батечко просить вас зайти до нього". Я ввійшов у кабінет. Він сидів у кріслі перед письмовим столом і, не обертаючись, почав говорити:

— Завтра ти на все літо поїдеш в мій самарський маєток. Восени їдь у Москву чи Петербург шукати собі службу. Якщо насмілишся не послухатися, навік позбавлю тебе спадку. Та мало цього: завтра ж попрошу губернатора негайно вислати тебе в село по етапу. Тепер іди і більше не показуйся мені на очі. Гроші на проїзд і деякі витрати одержиш завтра вранці через людину. Восени напишу у мою сільську контору, щоб тобі видали деяку суму на перший час проживання у столицях. Бачити її до від'їзду і не сподівайся. Все, мій люб'язний. Іди.

Тої ж ночі я поїхав до Ярославської губернії, в село до одного з моїх ліцейських товаришів і прожив у нього до осені. Восени, за протекції його батька, поступив у Петербург в міністерство закордонних справ і написав батькові, що назавжди відмовляюся не тільки від його спадку, але і від будь-якої допомоги. Взимку дізнався, що він, залишивши службу, теж переїхав до Петербургу - "з чарівною молоденькою дружиною", як сказали мені. І, входячи одного вечора в партер Маріїнського театру за декілька хвилин до підняття завіси, раптом побачив і його, і її. Вони сиділи в ложі біля сцени, край самого бар'єра, на якому лежав маленький перламутровий бінокль. Він, у фрак, сутулячись, вороном, уважно читав, примруживши одне око, програмку. Вона, тримаючись легко і струнко, з високою зачіскою білявого волосся, з цікавістю озиралась навкруг - на теплий, виблискуючий люстрами, м'яко гомінливий, заповнений партер, на вечірні сукні, фраки і мундири тих, що входили в ложі. На шийці у неї темним вогнем палав рубіновий хрестик, тонкі, але вже округлені руки були оголені, щось на зразок пеплума з яскраво-червоного оксамиту був скріплений на лівому плечі рубіновим аграфом...

18.05.44